Om dit onderzoek te kunnen doen heb ik veel over de materie moeten lezen. Geen literatuur waar je even ontspannen in duik. Boeken over kampen, slachtoffers en beulen. Hiermee kreeg ik wel inzicht in de lotgevallen van mijn familie die in dwangarbeid de meest verschrikkelijke dingen meemaakten, of er aan bezweken. En dat aantal familieleden telt inmiddels 18 slachtoffers voor zover ik dat heb kunnen terugvinden. Daarnaast nog een aantal die ik maar niet scherp krijg. Bijvoorbeeld een meneer die al voor de oorlog in Duitsland werkzaam was, opgepakt en na 3 jaar dwangarbeid neemt hij dienst in het Duitse leger. Ook daar heb ik over gelezen, meestal Kapo's of mensen die uitzichtloos de enige manier kozen om te overleven, waar ook een gewisse dood op ze wachtte? Er zijn behalve bij het Bad Arolsen Archief geen andere bewijzen van zijn dwangarbeid, ook in die aantekeningen staat zijn overgang in Wehrdienst. Het Bundesarchiv heeft niets over hem. Hij heeft de oorlog wonderwel overleefd. Dit verhaal is over een jonge man die van zijn werknemer in dwangarbeid moest en dat niet overleefde. Zijn verhaal is gelijk aan dat van andere mannen die hetzelfde lot ondergingen zoals Cor Kentie, ook werkzaam bij de PTT, hij overleefde wel.

Willem van Dijk, geboren op 18 februari 1920 te Arnhem, Johannastraat 109.

Hij is een zoon van Willem van Dijk, rijwiel lakker van beroep en Antonia Visser. Antonia stamt in een directe lijn af van Maria Hoksbergen en Wilhelmus Wigman. Zij is een achter-achterkleindochter.

Willem heeft nog een zus die twee jaar ouder is. Na de lagere school ging Willem naar de ambachtsschool voor een paar jaar. Hij ging werken bij de PTT, als monteur.

In 1942 werden de Nederlands mannen gedwongen om deel te nemen aan de “Arbeitseinsatz”, zo ook Willem. Hij werd echter “uitgezonden” door zijn werkgever de PTT die bij gebrek aan vrijwilligers zo’n 4000 man moesten leveren aan de Duitse Postfach. Hij vertrok van zijn ouderlijk woonhuis Nassaustraat nummer 13 op 11 november 1943 naar Braunschweig, waar hij werkzaam werd op het lokale postkantoor.

Hij logeerde tegen kost- en inwoning op Südklint 8 te Braunschweig.

Op zich geen slechte baan, zij het enigszins fysiek en onder redelijke omstandigheden. Hij sliep in een normaal bed en at redelijk. Binnen zeer afzienbare tijd veranderde alles en werd Willem ondergebracht in een “Lager” waar de omstandigheden veel slechter waren. Slapen in kribben, eten mag de naam eten niet dragen. Waterige soep met koolraap is het hoofdmaal, en af en toe een stukje brood. Om in hun dagelijkse voeding te voorzien ging Willem en nog 4 medegevangenen veldpostpakketten achterhouden, om daar eetbare zaken en geld uit te halen om te handelen. Hierdoor werd hun overlevingskans een stukje groter. Diefstallen van postzendingen kwamen vaker voor. Meer dan 150 Nederlandse PTT’ers werden ervoor gearresteerd. Aanvankelijk werden ze op staande voet ontslagen en naar Nederland teruggestuurd. Maar vanaf eind 1942 of begin 1943 werd dat niet meer geaccepteerd door de met Rijkscommissaris Seyss-Inquart meegekomen *Oberpostrat*, Dr. W. Linnemeyer. Iedere postdiefstal moest voor een Duitse rechtbank afgehandeld worden, beleid dat aansloot bij dat in Duitsland zelf, waar steeds strenger werd opgetreden tegen dit soort vergrijpen. Nederlandse PTT’ers werden vanwege diefstallen door die Duitse rechtbanken veroordeeld van een week hechtenis tot tien jaar tuchthuis of heel soms zelfs de doodstraf. Dit alles speelt zich af in een tijdsbestek van enkele weken. Na zijn arrestatie werd Willem vast gezet in de Braunschweigse gevangenis tot de rechtszitting.

Op 12 december 1943 heeft de rechtszitting plaats gehad bij het Sondergericht Braunschweig, Aktenzeichen: 1 S KLs 237/43. Willem en zijn handlangers werden voorgeleid en veroordeeld tot 8 jaar tuchthuis. Op 30 december 1943 gingen de 5 mannen naar “Zuchthaus Wolfenbüttel”.

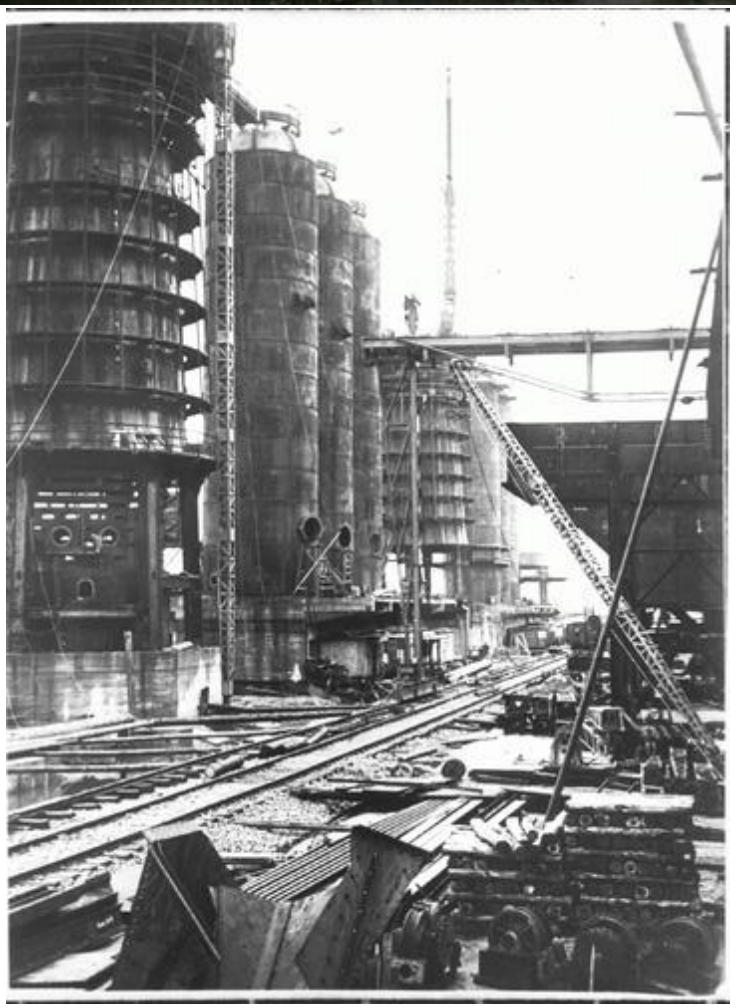

Dit was geen gemakkelijke tocht. Vanuit Braunschweig Gliesmarode ging de trein naar Wolfenbüttel, een rit van ongeveer 10 minuten, dat kon door luchtaanvallen en ander ontij zomaar 6 uur of langer duren. Maar de tocht zal hoogstwaarschijnlijk te voet zijn gegaan, een stuk goedkoper.

In Zuchthaus Wolfenbüttel volgden maanden van onderdrukking en geweld. In dit “instituut” gold de “dood door arbeid regel” van de nazi’s. Werkte je niet meer dan ben je dood, en dat ging je vanzelf door het erbarmelijke voedsel (ontbijt een stukje brood, lunch koolraapsoep met een beetje geluk met wat verdwaalde aardappelen en diner een stukje brood), de onhygiënische staat van de gevangenen (houten kleppers en gestreepte gevangeniskleding die niet tegen de kou beschermden) en allerlei geweld door Kapo’s en SS-bewakers. Omstandigheden zoals die ook werden toegepast in Neuengamme en haar buitenkommando’s. Toch weet Willem zich hier redelijk in leven te houden gedurende 6 maanden. Omdat er geen papieren informatie over hem in Wolfenbüttel aanwezig is, is het lastig te veronderstellen waar hij zijn werkzaamheden verrichtte. Dat werk was bij diverse bedrijven in het “Lager” zelf, zoals rubberverwerker Schroers & Simmerling, kachelpijpfabriek Grüttemans Nachfolger, lijmfabriek Ludwig Noltemeyer, erwtensorteerder Conrad Wrehde en de Harburgse fabrikant van rubber matten H.C. Meyer junior. Maar ook allerlei andere werkzaamheden zoals hout hakken en uien sorteren gebeurden in het kamp. Buiten het kamp, de zogenaamde “Außenbetriebe” waren bedrijven waar de gevangenen werkzaam waren zoals bij tuinders en kalkfabriek Bahl & Conen, Reichswerke Hermann Göring in Börßum en Braunschweig, (beide foto’s)

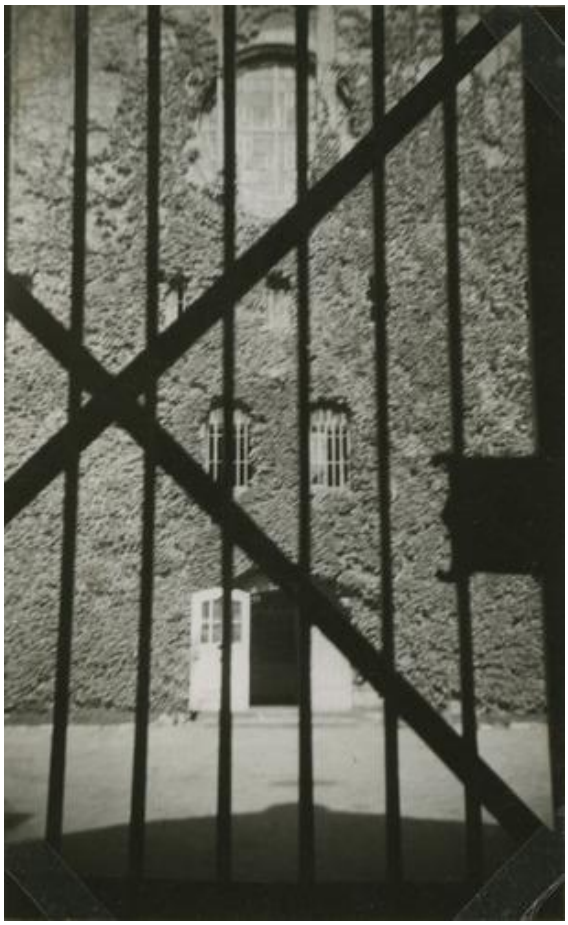

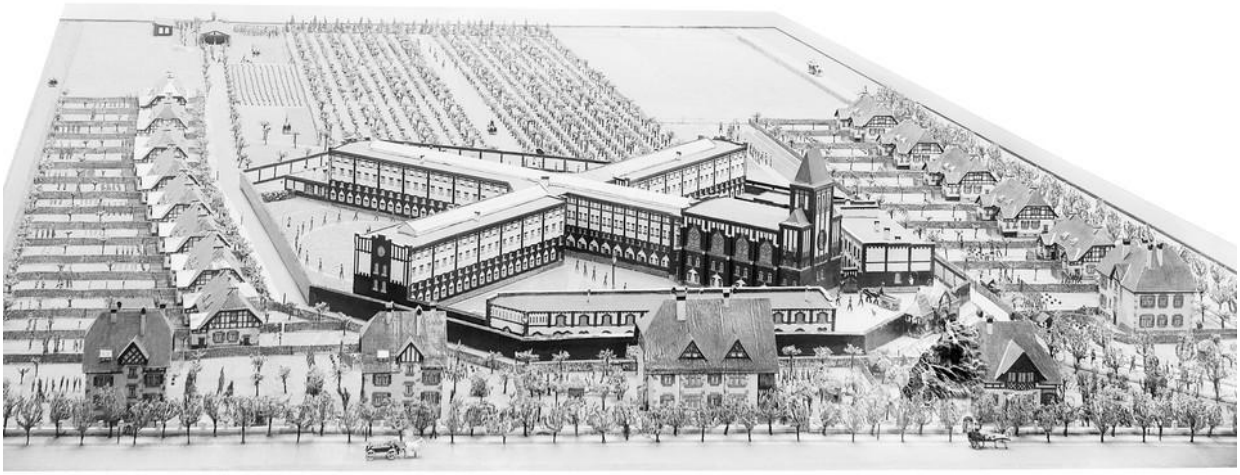
bij de railfabriek van Büssing & Sohn, bij transportbedrijf Walter Wagner of bij wegwerkbedrijf Gustav Stabbert. De meesten werkten bij wegenbouwer Friedrich Preuße. Hoe de mannen daar naar

toe gingen laat zich raden, te voet onder zeer strenge en gewelddadige begeleiding of met open vrachtwagens. Soms per trein.

Op 20 mei 1944 werd Willem overgeplaatst naar Zuchthaus Werl.

Niet te achterhalen is of de 4 handlangers met hem mee zijn gegaan. Deze reis bedraagt ruim 260 kilometer. Lopend naar het station Braunschweig Gliesmarode, met de trein gedurende 4 tot 12 uur naar Werl, afhankelijk van de omstandigheden die de geallieerden creëerden. Vanuit het station Werl weer te voet naar het “Lager” dat zich een dikke kilometer van het station bevond.

De reden van overplaatsing is ook onbekend. Volgens het gevangenisboek van Wolfenbüttel is hij met papieren naar Werl gegaan. In Werl zijn die niet aangetroffen. Ook het archief van NRW afdeling Westfalen heeft geen informatie over Willem van Dijk. Mogelijk maar zeer onwaarschijnlijk, omdat Willem uiteindelijk de oorlog niet overleeft, is er nog een dossier van hem bij het NIOD aanwezig. Zelf heb ik niets kunnen vinden en laten zoeken is mij te kostbaar en de kans op succes te klein.

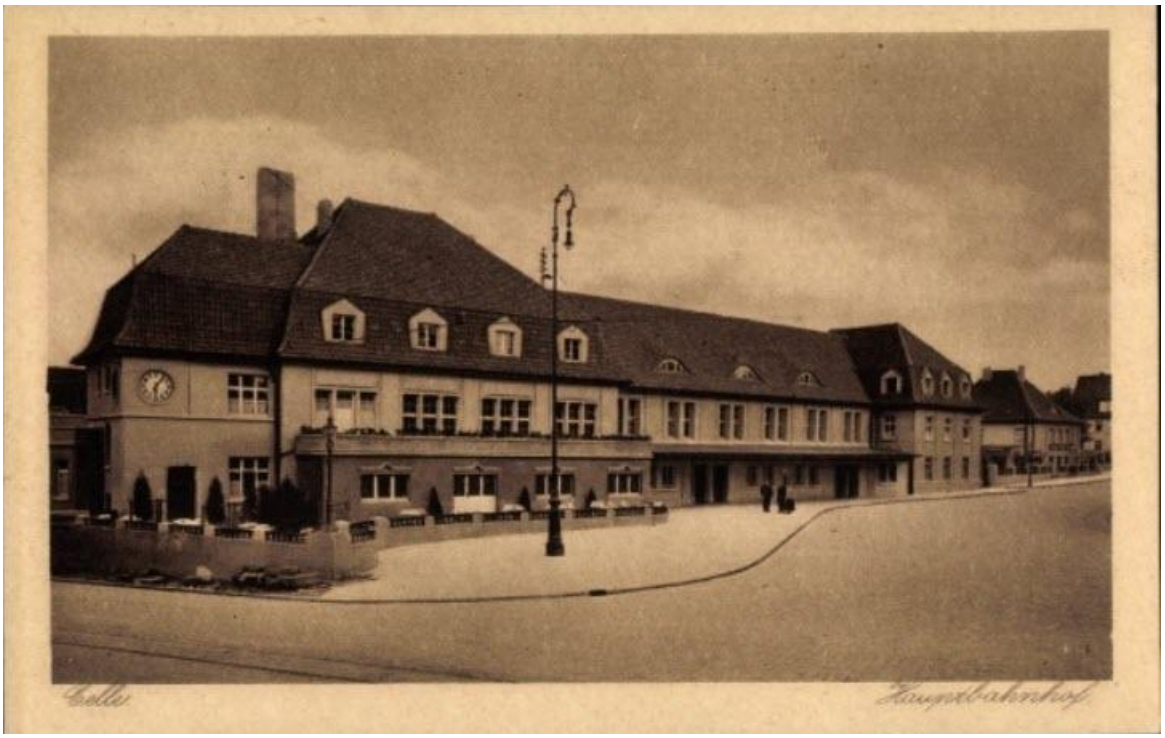
Zuchthaus Werl dus, hetzelfde verhaal, dezelfde of vergelijkbare omstandigheden. Afzien en ellende wat wij ons niet voor kunnen stellen. Voor de geïnteresseerde mens is er een heftig boek van een overlever van Neuengamme, een meneer Wim Aloserij uit Amsterdam. Geschreven door een meneer Frank Krake. Indrukwekkend. Het verhaal is ook als documentaire uitgezonden. “De Laatste Getuige”, de man die drie concentratiekampen en een scheepsramp overleefde. Hierin tot in detail wat een mens een ander mens aan kan doen en hoe de gevangene, Wim Aloserij, dit kon overleven. Het heeft mij danig geraakt, en toch is het nu weer van alle dag helaas.

Wat me ook raakte is de stugge Duitse houding van het archief in Hannover, ik heb het over het Niedersächsisches Landesarchiv. Een mail in houtje touwtje Duits met vragen over Willem van Dijk werden gewoon beantwoord met “u moet betalen” of woorden van gelijke strekking. Geen uitleg, geen voorstel om te komen onderzoeken. Het antwoord viel zo rauw op mijn dak dat ik heb afgezien van meer vragen te stellen. Mijn mail met woorden “ik betaal niet voor slachtoffers van het Nationaal Socialisme” had ik misschien anders moeten formuleren, maar ik heb nog steeds een rotgevoel als ik de mail teruglees. Misschien ga ik bij de eerstvolgende oefening in de buurt nog eens op bezoek, misschien. Het zal om kleine details gaan die net zo goed achterwege kunnen blijven, maar je weet nooit.

En dan op enig moment kwam er voor Willem van Dijk weer een overplaatsing, naar de gevangenis in Celle. Voor mij een heel herkenbare plek, ik ben er regelmatig langs gewandeld als ik naar het centrum liep in mijn vrije tijd, tijdens één van de vele schietoefeningen in het gebied. Het oord is nog steeds een gevangenis, waarschijnlijk wel toegankelijk maar ik heb gewoon die behoefte niet. Op de binnenplaats is in ieder geval een monument voor de slachtoffers van het NS.

Willem van Dijk in Celle, op 20 december 1944 eerst de voetmars naar het station Werl, dan met de trein over 225 km kilometer naar Celle Bahnhof.

Dan te voet naar het Zuchthaus/Gefängnis aan Thrift nummer 14. Gelegen aan een prachtig stadspark maar met een zelfde regime als in de andere kampen.

Willem kwam daar in het hospitaal terecht. Onbekend waarvoor maar dat kan geweld, een ongeval of ziekte zijn geweest, aannemelijker is ziekte. In het Rode Kruis rapport staat dat gedurende de oorlog Willem in het gevangenis hospitaal te Celle heeft gelegen. Mogelijk, aannemelijk, dat hij toen al ziek was. Hij stierf op 17 maart 1945, de doodsoorzaak was maag- en darm catarre. Dysenterie in de volksmond. Oorzaak, ondervoeding, slechte hygiëne, verwondingen door geweld en uitputting. In september 1945 kreeg Willems familie uitsluitsel over het lot van hun zoon. Dat het een behoorlijke impact heeft op deze mensen is een understatement. Ze wilden niets liever dan hun zoon dicht bij zich hebben en stellen alles in het werk om dit te bewerkstelligen. Willem lag begraven op het Waldfriedhof te Celle. Veel correspondentie met het Rode Kruis door de respectievelijke gezanten in Nederland en Duitsland en de oorlogsgravenstichting, kregen de instanties uiteindelijk het groene licht om op 5 oktober 1951 Willem van Dijk te exhumeren en te begraven op de Algemene Begraafplaats Moscowa te Arnhem, waar hij heden ten dage nog steeds rust.

Feiten van Loyze (nicht):

Graf is een monument (OGS)

Foto in OGS dossier is van Loyze afkomstig.

Oma vertelde dat Willem met verlof naar huis kwam (december 1943?) en er was een onderduikadres geregeld maar Willem wilde dat niet.

Vader en moeder waren er kapot van dat Willem dood was, vader heeft er een trauma aan over gehouden.